

Острович Е. С.,  
асpirант Київського міжнародного університету

## ЗНАЧЕННЯ ТА МІСЦЕ МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У ПРОЦЕСІ ВПРОВАДЖЕННЯ ДЕІНСТИТУАЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ

### THE SIGNIFICANCE AND PLACE OF INTERNATIONAL ORGANIZATIONS IN THE PROCESS OF IMPLEMENTING DEINSTITUTIONALISATION IN UKRAINE

У статті на основі аналізу наукової літератури визначено місце міжнародних організацій у процесі впровадження деінституалізації в Україні. Обґрунтовано, що важливе важливе місце і значення таких організацій полягає у: змозі впливати на політичну волю держави; розширенні міжнародної співпраці та взаємної підтримки; змозі використати позитивний досвід роботи; практичному сприянні; за участі кваліфікованих фахівців до роботи з вітчизняними органами державної влади, місцевого самоврядування та громадськістю тощо.

**Ключові слова:** міжнародні організації, міжурядова організація, неурядова організація, впровадження, деінституалізація.

В статье на основе анализа научной литературы определено место международных организаций в процессе внедрения деинституализации в Украине. Обосновано, что важное место и значение таких организаций заключается в: возможности влиять на политическую волю государства; расширении международного сотрудничества и взаимной поддержки; возможности использовать положительный опыт работы; практическом содействии; привлечении квалифицированных специалистов к работе с отечественными органами государственной власти, местного самоуправления и общественностью и т.д.

**Ключевые слова:** международные организации, межправительственная организация, неправительственная организация, внедрение, деинституализация

In the article, on the basis of the analysis of scientific literature, the place of international organizations is defined in the process of implementation of deinstitutionalisation in Ukraine. It is substantiated that the important place and importance of such organizations is: the possibility of influencing the political will of the state; expansion of international cooperation and mutual support; Possibilities to use positive experience; practical assistance; the attraction of qualified specialists to work with local authorities, local self-government and the public; financial support; educational work with the population; training of specialists for working with families and children who were in difficult life circumstances..

**Key words:** international organizations, intergovernmental organization, non-governmental organization, implementation, deinstitutionalisation.

Міжнародна співпраця не виникла за бажанням окремих людей, груп, держав. Вона стала результатом реалізації реальних суспільних процесів та бажання отримати підтримку не лише в рамках визначеного державою регіону, а вийти за межі власних можливостей задля досягнення бажаного результату. Історичний матеріал свідчить про те, що навіть на ранніх етапах розвитку первісні общини та племена не існували окремо, а були об'єднані неписаними родовими законами, які із плином часу почали закріплюватися у формі звичаїв та, зрештою, формуватися в конкретні приписи, які закріплювалися нормами права. Нині міжнародні організації чинять суттєвий вплив на соціально-економічний та політичний розвиток держав світу.

Окремі проблемні аспекти розвитку інституту деінституалізації у своїх наукових працях розглядали І.Б. Кузава, А.А. Колупаєва, В.Г. Панок, Л.П. Головань, В.А. Гладуш, М.А. Антипов, Б.А. Дорошин, А.М. Попович, С.Ю. Лутошкина, М.В. Буроменського, В.П. Кононенко та інші. Однак, незважаючи на існування певних наукових розробок, в юридичній літературі відсутнє єдине комплексне дослідження, присвячене діяльності міжнародних організацій у процесі впровадження деінституалізації в Україні.

Саме тому **метою статті** є розглянути значення та визначити місце міжнародних організацій у процесі впровадження деінституалізації в Україні.

Починаючи з розгляд основного питання, зазначимо, що в юридичній літературі й офіційних міжнародних документах поняття «міжнародна організація» традиційно використовується і щодо міжнародних міжурядових (міждержавних) організацій, і щодо міжнародних неурядових організацій. Водночас фахівці стверджують, що досить складно вивести загальне визначення, яке б характеризувало обидва різновиди міжнародних організацій, оскільки, на їх думку, вони мають різну правову природу [1, с. 170]. Міжнародна (міжурядова) організація – це постійно діюче об'єднання держав, створене на основі міжнародного договору з метою вирішення певних завдань, що має необхідну для цього систему органів і самостійні права й обов'язки. Права й обов'язки міжнародної організації відмінні від прав і обов'язків держав-членів, саме тому міжурядові організації є самостійними суб'єктами міжнародного права. Їхня міжнародна правосуб'єктність має вторинний, або похідний, характер, оскільки міжнародні організації конституються як суб'єкти міжнародного права на основі угоди первинних суб'єктів –

держав. Основними їх ознаками, з огляду на наведене визначення, є: 1) договірна основа, що відповідає основним принципам міжнародного права; 2) наявність певних цілей; 3) система органів, необхідних для досягнення цілей організації; 4) міжнародна правосуб'єктність [2]. Своєю чергою, міжнародною неурядовою організацією є організація, створена на основі не міжурядової угоди, а установчих документів, зареєстрованих відповідно до національного законодавства однієї з держав. Її ознаками є те, що вона: 1. утворена не на основі міжурядової угоди, а створена відповідно до внутрішнього акта будь-якої держави; 2. має відділення принаймні в трьох країнах; 3. має бути визнана принаймні однією країною чи мати консультивативний статус у міжурядовій організації; 4. має отримувати гроші більше ніж із 1 країни, при цьому вони мають некомерційний характер діяльності; 5. має діяти відповідно до Статуту ООН і Загальної Декларації прав людини.

В обох випадках незалежно від того, який статус мають міжнародні організації (урядовий чи неурядовий), вони мають конкретну мету своєї діяльності. І з огляду на те, якою є ця мета, можемо говорити про важливість тієї чи іншої проблеми в міжнародній спільноті. Не стало виключенням питання, пов'язане з інституційним доглядом за дитиною, а точніше кажучи, із процесом деінституалізації, який перебуває на порядку денного у більшості європейських держав. Але для одних міжнародних організацій це питання є загальним, тобто вони торкаються його нарівні з іншими аспектами розвитку та захисту прав людини/дитини, а є профільні організації, для яких питання інституційного догляду є предметом їхнього існування. Тобто можемо говорити про те, що є загальні міжнародні організації, а є цільові або спеціальні організації, діяльність яких спрямована на вирішення конкретного/однорідного питання.

Аби довго не дискутувати, оскільки тема міжнародного співробітництва не може бути вичерпаною, та ще більше конкретизувати та надати логічності нашому дослідженню, ми зупинимося, наприклад, на тих міжнародних організаціях, на яких акцентував М. Кулеба – Уповноважений Президента України з прав дитини у виступі «Система інституційного догляду та виховання дітей, та перспективи її реформування» в контексті презентації шляхів реформування інституційного догляду дітей. Цими організаціями є UNICEF, Lumos, World Vision International, ICDL [3].

Отже, UNICEF (*United Nations Children's Fund*) є світовим лідером із захисту прав та інтересів дітей, який працює у понад 190 країнах і територіях світу заради захисту й підтримки дітей із моменту їх народження і до початку дорослого життя. До вирішення дитячих проблем UNICEF залучає найширше коло тих, хто може і має подбати про майбутнє нових поколінь, активно співпрацюючи з урядами і науковими установами, бізнесом і громадськими організаціями, лікарнями і навчальними закладами, інформуючи про проблеми дітей, пропонуючи перевірені й ефективні рішення, стимулюючи законодавчі

зміни. Фонд є лауреатом Нобелівської премії Миру 1965 р. [4]. UNICEF активно виступає за деінституалізацію та поширення альтернативних сімейних форм виховання дітей в Україні. Нині розроблено стратегічний план співпраці UNICEF з Україною на 2018–2022 рр., а також розпочато великий проект зі створення інтегрованої системи соціальної сфери в об'єднаних територіальних громадах. Вказані документи чітко визначають пріоритети та ключові завдання у зміценні та удосконаленні системи забезпечення прав дітей в Україні. В контексті поточних реформ постає гостре питання соціальної сфери і реформи децентралізації.

Метою реформування є зміна системи інституційного (дитячі будинки та інтернати) догляду та виховання дітей на систему, що забезпечує догляд і виховання дитини в сімейному або наближенному до сімейного середовищі. Тобто територіальна громада має вирішувати подальшу долю дитини, котра потрапила в складну життєву ситуацію. В Україні минулого року запрацювала система патронатних сімей. Але питання це дуже деликатне, вимагає зваженого підходу, аби врахувати всі аспекти змін, гнучкого переходу від інтернату до сім'ї. Тому в комісії над цим працюватимуть не лише фахівці дотичних Міністерств: соціальної політики, освіти, охорони здоров'я, фінансів, а й науковці та представники громадських організацій, котрі опікуються правами дітей-сиріт та тих, хто виховується у дитячих закладах [4]. Основна мета спільногого проекту UNICEF Україна «Запровадження моделі інтегрованих соціальних послуг в об'єднаних територіальних громадах» полягає у тому, щоб забезпечити якісно нову соціальну підтримку вразливих дітей та сімей із дітьми у пілотних громадах шляхом надання консультаційної та навчальної підтримки громадам у запровадженні інтегрованої моделі надання соціальних послуг.

Діяльність проекту включатиме: проведення ситуаційного аналізу щодо забезпечення прав дитини та картування мережі соціальних послуг; проведення аналізу функціонування чинних у громаді структур управління соціальною сферою та стратегічних документів, що визначають завдання та заходи щодо соціальної підтримки вразливих груп населення, джерела та обсяги їх фінансування; обговорення з усіма місцевими зацікавленими сторонами актуальних питань соціальної підтримки вразливих груп населення, включаючи визначення пріоритетних напрямів розвитку соціальних послуг для дітей, сімей та молоді; надання підтримки у розробці проектів місцевих нормативно-правових актів щодо функціонування управлінських підрозділів системи соціального захисту, захисту дітей, закладів та установ, що надають послуги, а також порядки їх взаємодії (відповідно до моделі інтегрованих соціальних послуг); розроблення дорожньої карти щодо впровадження нових видів соціальних послуг (специфікації місцевих послуг) відповідно до визначених чи доповнених завдань стратегічного плану громади; проведення навчання для представників

громад із питань стратегічного планування, оцінки потреб громади та розвитку соціальних послуг; проведення семінарів для спеціалістів соціальної сфери громад із питань ведення випадку, міжвідомчої та міждисциплінарної взаємодії; надання дистанційної підтримки та навчання на робочому місці для спеціалістів соціальної сфери з метою підтримки змін у структурах управління, впровадження плану дій, розробки нових соціальних послуг та ресурсів для їх фінансування; впровадження ведення випадку та міжвідомчої взаємодії [5].

Цей Проект реалізовується у рамках Програми UNICEF «Посилення життєстійкості та підвищення громадської активності підлітків і молоді у східній Україні», що впроваджується за фінансової підтримки Європейського Союзу. Таких програм та проектів щороку розробляється велика кількість, оскільки UNICEF є активним учасником міжнародних правовідносин у сфері захисту прав дітей. Головна мета України як учасника, який залучається до спільної роботи, – виконувати зобов’язання, оскільки без належної реалізації останні напрацювання міжнародних організацій у сфері інституційного догляду за дітьми не матимуть жодних результатів.

**Lumos** – міжнародна неурядова благодійна організація, заснована британською письменницею Дж. Роулінг, що сприяє припиненню інституціалізації дітей у всьому світі. Організація спочатку називалась *Children’s High Level Group*, але з 2010 р. очолювана Дж. Роулінг організація стала називатися Lumos на честь магічного заклинання, що породжує яскраве джерело світла, з її книжок про чарівників [6].

Lumos від початку своєї діяльності приділяє особливу увагу країнам Центральної та Східної Європи, обтяженим спадщиною колишньої комуністичної системи. В масовій свідомості, культурі та законодавстві цих країн прийнятнішим вважається розміщення вразливих дітей в інституції замість того, щоб підтримувати сім’ї, забезпечуючи дітям право на сімейне виховання й отримання якісних медичних, освітніх і соціальних послуг у громаді. Організація спирається на понад 80 років досліджень, що доводять важливість сімейного виховання дітей, формування прив’язаності, зростання в любові й турботі. За різними даними, в світі налічується близько восьми мільйонів дітей, які інституціалізовані з різних причин, 80% з них не є сиротами. Діти, які виховуються в дитячих установах, часто страждають від затримки в розвитку, затримки росту, психологічних травм. Lumos прагне змінити життя цих мільйонів дітей із неблагополучних сімей, які живуть в установах і так званих сиротинцях по всьому світу [6].

До 2025 р. представники Lumos планують розробити національні плани реформування інституційної системи в країнах із великою кількістю дітей у дитячих будинках. Із цією метою проводитиметься інформаційно-пропагандистська робота в кожному регіоні, що займається різними культурними проблемами, які викликають інституціоналізацію дітей. У глобальному масштабі будуть залучатися кошти на розвиток таких реформ, які матимуть

зокрема, наукову обґрунтованість. До 2035 р. організація планує надати допомогу 4 млн дітей, підготувати 100 тис. фахівців у сфері деінституалізації. А до 2050 р. Lumos планує нівелювати інституційний догляд як такий, розраховуючи на фінансову підтримку Світового банку, Європейського Союзу і уряду США [6].

Перші повідомлення про заходи Lumos в Україні з’являються у 2012 р., коли організація почала співпрацю з фондом «Розвиток України» та іншими державними партнерами, зокрема, Уповноваженим Президента України з прав дитини. З 2013 р. Lumos зосередився на регіонах східної частини країни (проводення Стратегічного огляду і навчання в Дніпропетровській області та Макіївці). Однак здійснення реформ у східній частині країни було порушено конфліктом і перешкоджало продовженню діяльності Lumos у цих регіонах. У 2015 р. у рамках конференції, організованої тими ж партнерами, відбувся візит виконавчого директора Lumos Джорджетти Мулер.

У січні 2016 р. Президент України почав реформу системи інституційного догляду, підписавши Указ «Про робочу групу з реформування системи інституційного догляду та виховання дітей». Дитячому омбудсмену було доручено очолити цю робочу групу, до складу якої увійшли представники Міністерства охорони здоров’я, Міністерства освіти і Міністерства соціальної політики, а метою їх діяльності було розробити національну стратегію деінституалізації.

У березні 2017 р. європейська команда Lumos провела дводенний Всеукраїнський семінар «Забезпечення найкращих інтересів дитини в умовах реформи системи інституційного догляду та виховання дітей». На заході М. Кулеба оголосив про початок співпраці між Lumos і Україною в рамках реалізації Національної стратегії реформування системи інституційного догляду та виховання дітей на 2017–2026 роки [6]. На те, щоб змінити систему опіки над дітьми, у Великій Британії пішло близько 30 років. Однак представники Lumos вважають, що в Україні все може відбутися швидше – у світі вже є досвід та чимало напрацювань.

**World Vision International (WVI)** – міжнародна регіональна релігійна некомерційна благодійна організація, що займається питаннями надання гуманітарної допомоги. Була заснована у 1950 р. Р. Пірсом, який допоміг одній маленькій дівчинці, маючи лише 5 доларів. Але нині ця організація перетворилася на одну з найбільших організацій із надання допомоги дітям і їх розвитку в світі. Нещодавно World Vision International запустила сміливу нову глобальну стратегію під назвою «Наша обіцянка 2030», яка спрямована на захист дітей від голоду, насильства, соціального сирітства, воєнних конфліктів тощо. Організація, зокрема, отримує стійке фінансування завдяки щедрій підтримці з боку інститутів, урядів, багатосторонніх фондів і корпорацій World Vision International. Протягом 2016 р. бюджет організації поповнився на 460 млн дол. США у вигляді грантових грошових пожертвувань. Це фінансування дало організації змогу поглибити її вплив в сільських

громадах, розширяючи таким чином їх присутність у «тендітних контекстах». Зокрема, за останні чотири роки грантове фінансування дозволило *World Vision International* вплинути на життя більше 20 млн осіб через проекти в 62 країнах та семи регіонах. Всі ці проекти допомогли поліпшити добробут дітей [7].

**ICDL** – Міждисциплінарна рада з розвитку та навчання – є унікальною некомерційною міжнародною організацією, метою якої є сприяння розвитку кожної людини/дитини в повному обсязі. Фахівці цієї організації спеціалізуються на роботі з дітьми, які мають вади розвитку, наприклад аутизм, та допомагають їм адаптуватися в суспільстві. Основний метод роботи, який вони використовують, – це *DIR Floortime* (також ще відомий як *Floortime*). Його мета полягає у професійному втручанні в розвиток дитини, яке, зрештою, перетворюється на поважний, грайливий, радісний і привабливий процес. Цей метод використовує силу взаємин і людських зв'язків для сприяння залученню, комунікації, позитивної поведінки й мисленню дитини [8].

*ICDL*, окрім того, що безпосередньо працюють із дітьми у напрямі їх розвитку, додатково працюють і з батьками таких дітей. Зокрема, варто зазначити, що це організація з повним циклом роботи, тобто вони самі готують фахівців, які потім по всьому світі надають допомогу у розвитку дитини. Навчання фахівців здійснюється як безпосеред-

ньо в самій організації (США), так і дистанційно, шляхом проведення онлайн-курсів, професійних сертифікованих курсів, вебінарів тощо. Місцевим громадам у процесі деінституалізації дуже важливо використовувати такий досвід роботи та впроваджувати його на рівні регіонів: якщо ми говоримо про переход від інституційного догляду, суспільство має бути готовим до таких змін, а для цього його треба готувати.

Як бачимо, робота міжнародних організацій щодо впровадження деінституалізації в Україні має неабиякий вплив на процес реформування інституційного догляду в нашій державі. В період трансформаційних процесів їх місце та значення полягають у: змозі впливати на політичну волю держави; розширенні міжнародної співпраці та взаємної підтримки; змозі використати позитивний досвід роботи; практичному сприянні; залученні кваліфікованих фахівців до роботи з вітчизняними органами державної влади, місцевого самоврядування та громадськістю; фінансовій підтримці; просвітницькій роботі з населенням; підготовці фахівців для роботи із сім'ями та дітьми, які опинилися в складних життєвих обставинах. Таким чином, вкрай важливо акумулювати цей досвід, надати йому нормативної підтримки та продовжувати працювати із громадськістю, щоб адаптувати її до подальших змін в інституційному догляді за дитиною.

#### ЛІТЕРАТУРА:

1. Міжнародне право: навч. посібник / За ред. М.В. Буроменського. Київ: Юрінком Интер, 2008. 336 с.
2. Міжнародне право: підручник / Л.Д. Тимченко, В.П. Кононенко. К.: Знання, 2012. 631 с. URL: [https://pidruchniki.com/1186112449432/pravo/mizhnarodne\\_pravo](https://pidruchniki.com/1186112449432/pravo/mizhnarodne_pravo)
3. Презентація Уповноваженого Президента України з прав дитини Миколи Кулеби. «Система інституційного догляду та виховання дітей, та перспективи її реформування». URL: <http://reforms.in.ua/sites/default/files/kuleba.pdf>.
4. Андрій Рева: дитина повинна виховуватись у сім'ї. URL: <https://www.msp.gov.ua/news/12910.html>.
5. Проект запровадження моделі інтегрованих соціальних послуг в об'єднаних територіальних громадах. Коротка інформація. URL: [http://www.p4ec.org.ua/upload/IntegratedSocialServices\\_OPM\\_UnicefUA\\_ProjectBrief\\_201807\\_ukr.pdf](http://www.p4ec.org.ua/upload/IntegratedSocialServices_OPM_UnicefUA_ProjectBrief_201807_ukr.pdf).
6. Lumos Foundation USA Inc. (Lumos USA). URL: <https://www.wearelumos.org/who-we-are/>.
7. About World Vision / World Vision International. URL: <https://www.wvi.org/about-world-vision>.
8. The Interdisciplinary Council on Development and Learning. URL: <http://www.icdl.com/>.